

ZA BOSNU I SRBIJU

U toku avgusta 1944. godine na evropskim ratištima desile su se značajne promjene. Crvena armija otpočinje borbena dejstva na Balkanu radi izbacivanja Rumunije i Bugarske iz fašističkog bloka, dok su jedinice 8. britanske armije zauzele Firencu. Rumunija je prekinula diplomatske odnose sa Njemačkom, obustavila borbu protiv Crvene armije i objavila rat Njemačkoj. Carevina Bugarska do tada u okviru i na strani sila fašističke osovine objavila je neutralnost i nastojala kontaktima sa zapadnim saveznicima, uz njihovu podršku, izbjеći bezuvjetnu kapitulaciju. Krajem mjeseca jedinice Crvene armije ušle su u glavni grad Rumunije — Bukurešt.

Tridesetog avgusta vrhovni komandant NOV i POJ maršal Tito uputio je poziv pripadnicima kvislinških formacija u našoj zemlji da stupe u borbu protiv neprijatelja naših naroda. Suprotno tome, kaže se u pozivu, svima onima koji poslije 15. 9. 1944. ostanu u tim formacijama biće suđeno kao izdajnicima. U takvoj opštoj situaciji, i pod uticajem poziva druga Tita, u jedinice 28. udarne divizije, kao i u ostale jedinice u Slavoniji, stupali su pripadnici domobranskih jedinica.

Po okončanju zadatka na željezničkoj pruzi brigada je 5. 9. 1944. krenula pravcem sela Bijela Stijena—Sirinci—Sago vina—Giletinci—Opršinc i stigla u sela Vučjak, Ivandol i Oblakovac. Bio je to početak velikog marša cijele 28. udarne divizije za Srbiju preko istočne Bosne.⁴⁷⁰ Poslije

470 Vrhovni komandant NOV i POJ drug Tito odlučio je sprovesti svoju raniju zamisao o prenošenju težišta ratnih operacija u Srbiju. Zato je najprije trebalo stvoriti oslonac na prilazima Srbiji, u Crnoj Gori i istočnoj Bosni i u Srbiji, između Lima

kraćeg odmora nastavljen je pokret preko sela Velika i Kaptol za Kutjevo.⁴⁷¹ Sa kutjevačkog sektora nastavljen je pokret⁴⁷² 12. 9. 1944. pravcem sela Grabarje—Mihaljevci—Kalinić za s. Buk, gdje je dat jednodnevni odmor, a onda u rejon Vrčindol, Lovčić. Tu je vršena priprema jedinica radi prelaska preko glavne željezničke pruge i ceste, odnosno za prijelaz preko Save.⁴⁷³

Forsiranje Save brigada je izvršila pod prilično teškim uslovima.⁴⁷⁴ Trebalo je prije svega likvidirati neprijatelja u Slavonskom Kobašu, a zatim, pošto se nije raspolagalo nikakvim plovnim sredstvima, pronaći čamce i druga priručna sredstva radi prelaska Save. Po podacima, dobijenim od obavještajne službe, znalo se da nešto čamaca ima u Slavonskom Kobašu i okolnim selima.

Širi rejon, odnosno liniju Nova Gradiška—Kapela Batri—«Slavonski Brod pokrivala je, pored ustaško-domobranskih snaga i jedna kozačka divizija. Njen je glavni zadatak bio da čuva glavnu željezničku prugu i komunikaciju Nova Gradiška—Slavonski Brod. U Slavonskom Kobašu nalazio se jedan divizion Čerkeza sa isturenim dijelo-

i Ibra a potom sa tih područja izvršiti prodor u zapadnu Srbiju i Šumadiju. Na osnovu takve odluke izdate su odgovarajuće direktive, između ostalih i jedinicama 28. divizije da se prikupe u rejonu Zvornika i prebace preko r. Drine na sektor Krupnja. Put je vodio preko r. Save, kroz Bosnu, pa preko Drine u Srbiju i trajao je, ispunjen marševima i borbama, skoro mjesec dana. Na taj marš divizija je pošla bez 21. udarne brigade, koja se ranije, tokom jula, prebacila u Bosnu, Oslobođilački rat naroda Jugoslavije 1941—1945, Beograd, 1958. II knjiga, str. 243.

471 Bojne relacije 17. udarne brigade, Arhiv VII, reg. br. 4-62/2, K. 1136.

472 Operacijski dnevnik 28. udarne divizije za period od 12. 9. 1944. do 13. 3. 1945, Arhiv VII, reg. br. 15-2/21, K. 1125.

473 U 17. udarnoj brigadi bilo je tada oko 400 bosih boraca; Izvještaj političkog komesara 17. udarne brigade od 6.10.1944. političkom komesaru 28. udarne divizije, Arhiv VII, reg. br. 1-5, K. 1136.

474 U okviru procjene situacije na našem ratištu posebno se isticao značaj Srbije, odnosno moravsko-varždarskog pravca. Zato je donijeta odluka da se u Srbiju upute dva korpusa i tri divizije NOVJ. U njihovom sastavu bila je i 28. udarna divizija.

vima za osmatranje duž obala r. Save, istočno i zapadno od ovog uporišta.⁴⁷⁵

Iz rejonu prikupljanja u s. Lovčić radi prijelaza željezničke pruge i ceste jedinice 17. udarne brigade krenule su oko 12 časova 13. 9. 1944. godine. Istovremeno pošle su i sve ostale jedinice divizije. Prijelaz je bio najpodesniji na sektoru sela Stupnik i Slatnik. Neprijatelj je ometao pokret otvarajući vatru iz bunkera koji su se nalazili uz cestu i prugu. Već oko 23 časa brigada, odnosno cijela divizija našla se u širem rejonu s. Kutli. Brodska brigada prešla je r. Mersunju i pravcem k. 89 (Veketiš)—Hrastić—k. 89—Ribanjaska izbila na r. Savu. Dijelovi brigade postavili su osiguranje od Slavanskog Kobaša kod Gložde i od N. Kobaša do k. 91. Istovremeno tokom noći dijelovi Brodske brigade I divizijski diverzantski bataljon su rušili željezničku prugu.

Odsjek prelaza određen za prebacivanje jedinica 17. udarne brigade branila je neprijateljeva posada — Čerkezi iz Slavanskog Kobaša. Njenom likvidacijom otvarao se put ka Bosni i 17. brigada je tome energično pristupila. Značajnu ulogu u krčenju puta diviziji imala je upravo 17. udarna brigada.⁴⁷⁶ Njen 1. bataljon je imao zadatak da sruši most na r. Orljavi i onemogući intervenciju neprijatelja sa sjevera, od s. Lužana. Četvrti i 2. bataljon trebalo je da u najkraćem mogućem vremenu likvidiraju uporište u Slavanskom Kobašu i potom prikupe sve čamce kojima je neprijatelj raspolagao, a 3. bataljon da posjedne položaje na liniji Gornje Polje—(k. 92)—Hrastići.

Napad je otpočeo 4. bataljon i poslije jednočasovne žestoke borbe likvidirao neprijateljske snage u jugoistočnom dijelu SI. Kobaša. Neprijatelj je odstupio u pravcu N. Kobaša. Nešto kasnije otpočeo je dejstva i 2. bataljon produživši gonjenje neprijatelja sve do kraja sela. Četvrti bataljon je čistio ostatke neprijateljevih snaga koje su se još zadržale u Slavanskom Kobašu. Za to vrijeme 3. bataljon već je prikupio sredstva za prebacivanje i otpočeo sa pre-

475 Prijelaz preko r. Save, Arhiv VII, reg. br. 22-2, K. 1124.

476 Brodska brigada na svom sektoru nije imala borbi, i po prebacivanju na drugu obalu obrazovala je bočnu zaštitnicu, sa pravca Bosanski Dubočac, Monografija, 25. brodska brigada, Nail Redžić, str. 183—184.

lazom preko rijeke. Međutim, 14. septembra ujutru neprijateljeve snage koje su se uspjele izvući iz Slavenskog Kobaša i jedinice iz susjednih uporišta krenule su dvjema kolonama u napad. Jedna kolona kretala se iz s. Lužani, na lijevo krilo brigade, a druga kolona iz s. Oriovac na središnji dio borbenog poretka brigade u mostobranu. Neprijatelj je osnovne snage usmjerio na sjeverozapadni dio Slavenskog Kobaša, nastojeći nabaciti snage brigade na r. Savu. Brigada se aktivno branila vršeći uporno protivnapade.

U ovoj fazi borbe 4. bataljon se sa teškim naoružanjem prebacio i stvorio mostobran na komunikaciji istočno od Bosanskog Kobaša. Kako je neprijatelj sve svoje snage usmjerio da bi zauzeo zapadni dio Slav. Kobaša, mjesto prijelaza pomjereno je jugoistočnije, da bi se izbjegla vatra neprijateljskog teškog naoružanja. Pritisak neprijatelja nije jenjavao, a prema mjeri napredovanja neprijatelja sužavao se prostor koji su branile jedinice 17. udarne brigade. Broj boraca na slavenskoj strani brzo se smanjivao dobro organizovanim i efikasnim prevoženjem. Kada se neprijatelj oko 15 sati 14. 9. 1944. dohvatio prvih kuća u Slavenskom Kobašu, sve snage 17. udarne brigade već su bile na bosanskoj strani. Za to vrijeme nekoliko kilometara nizvodno preko Save su se prebacile i Brodska brigada i divizijski dijelovi. Tako se cijela divizija uspješno prebacila u Bosnu i savladala još jednu tešku prepreku na predstojećem putu za Srbiju.

U borbama na Savi ispoljili su se ne samo hrabrost i odvažnost boraca i starješina nego i sposobnost brzog i uspješnog prilagođavanja čestim promjenama situacije. Napad je smjenjivala odbrana a i jedno i drugo bilo kombinovano prevoženjem i stvaranjem mostobrana na bosanskoj strani. Bio je to dokaz sposobnosti štabova, komandi i starješina, njihovog visokog borbenog morala i vjere u svoje borce i potčinjene, čiji su se kvaliteti i ovom prilikom dokazali.

Presudno u svemu je bilo to što se dejtvovalo brzo, pa neprijatelj nije mogao preduzeti efikasne protivmjere. Zahvaljujući svemu tome i gubici brigade su bili samo 3 poginula i 24 ranjena.

Zarobljeno je 10 i oko 30 poginulo neprijateljevih vojnika, zaplijenjena su troja kola vojničke opreme, jedan puškomitraljez i 30 pušaka.

Bila je to značajna pobjeda. Izvršen je još jedan veoma složen zadatak, forsiranje rijeke.

*

Brigada se našla u Bosni, a Slavonija je ostala duboko u srcima boraca. Sa sjetom su bacali pogled na Dilj i Slavoniju uvjereni da će povratak biti pobjedonosan.

Po prebacivanju u Bosnu jedinice su 14. i 15. septembra ostale kratko na sektoru Smrtić i Kunovo, odnosno u selima Šibovska, Stivar i Prnjavor. Tih dana, odazivajući se pozivu vrhovnog komandanta NOVJ, u 17. udarnu brigadu je prešlo oko 250 domobrana iz Dervente sa naoružanjem i svojim starješinama.

BORBE U ISTOČNOJ BOSNI

Od 15. do 22. septembra brigada maršuje prema r. Bosni s ciljem njenog forsiranja.⁴⁷⁷ Bio je to u stvari početak dugog marša kroz Bosnu.⁴⁷⁸

U svojoj direktivi Vrhovni štab NOV i POJ upoznaje 12. korpus sa zadatkom 28. udarne divizije. U njoj se između ostalog kaže:

»28. divizija prebaciće se ovih dana u Bosnu, ona će sa 3. korpusom preduzeti čišćenje Majevice, Posavine i Semberije, zatim će kao pobočnica ostati na sektoru Majevice—Semberija, spremna da se po potrebi i našem naređenju prebaci u Srbiju«.

Između Maglaja i Žepča, u rejonu Globarice, nedaleko od Zavidovića, brigada je gazom prešla r. Bosnu.⁴⁷⁹

Po prijelazu u istočnu Bosnu najveći problem bila je ishrana. U Slavoniji, osim u ofanzi vama, u tom pogledu nije

477 Bojne relacije 17. udarne brigade, Arhiv VII, reg. br. 4-63/2, K. 1138; Operacijski dnevnik 28. udarne divizije, Arhiv VII, reg. br. 15-4/2T, K. 1125.

478 Arhiv VII, reg. br. 8-10, K. 589 B.

479 Teren koji je trebalo prijeći do r. Bosne bio je brdovit, slabo komunikativan i dosta pošumljen, što je otežavalo pokret. Bio je slabo naseljen i ekonomski slab i iscrpljen pa je ishrana bila otežana, Arhiv VII, reg. br. 1-2, K. 1125.

bilo većih teškoća, ali u Bosni, odmah od početka, snabdjevanje je bilo velika briga svih komandi i štabova.

U toku prelaza r. Bosne ujutro 21. 9. 1944, pored manjih čarki sa četničkim grupicama, došlo je i do sukoba sa jačim neprijateljevim snagama iz Maglaja, podržanim oklopnim vozom i sa 3 tenka. Poslije tročasovne borbe neprijatelj je odbijen, a uništen je jedan tenk. Gubici brigade: 5 poginulih i 7 ranjenih.

O čemu se radilo? Oko 8 časova komunikacijom od Maglaja na položaje 3. bataljona napad su izvršili Nijemci i četnici, podržani sa 3 tenka, a od Zepča i oklopnim vozom. Pritisak neprijatelja između Maglaja i N. Šehera bio je veoma jak, naročito na 3. četu. Osobito uporno neprijatelj je nadirao u rejonu sela Sniježnica i D. Krčevina. Razvila se teška, ogorčena borba. Iako vrlo uporan, neprijatelj je odbijen pretrpjevši gubitke od oko 25 poginulih, među kojima je bio i jedan komandant četničkog bataljona.⁴⁸⁰

Jedan vod iz brigade nije se, međutim, te noći uspio prebaciti preko r. Bosne, već je to učinio tek poslije nekoliko dana. Jedinice 17. udarne brigade zato su se zadržale na liniji sela Bakotić—Maluge—Vuka—M. Ravan. U s. Bakotiću zarobljeno je 10 četnika i zaplijenjena pokretna ambulanta. U ovome rejonu brigada se zadržala i 23. septembra, odakle je izvršila pokret u s. Tumare.

Poslije kraćeg odmora nastavljen je pokret i 24. septembra brigada je u Puračiću, a sutradan u Tuzli, u njenom sjevernom i istočnom dijelu.

NA MAJEVICI

Tih dana od štaba 3. korpusa⁴⁸¹ NOVJ primljeno je naređenje da se u vezi s naređenjem Vrhovnog štaba NOV i POJ u brigadama odmah formiraju izviđačke čete od oko 30 boraca. Bilo je to od velikoga značaja, jer je trebalo dobro pratiti pokrete; mjesta zadržavanja i ponašanje nepri-

480 Izvještaj štaba 3. bataljona od 1.10.1944. štabu 17. udarne brigade, Arhiv VII, reg. br. 45-4, K. 1135.

481 Naređenje štaba 3. korpusa NOVJ od 24. 9.1944. štabu 28. udarne divizije, Arhiv VII, reg. br. 24-3, K. 1123.

jatelja. Pred brigadom su ovdje bili četnici, ali ne u većim formacijama, sa svojom poznatom taktikom — pripucaj pa bježi. To je nalogalo veliku opreznost i stalnu spremnost da se reaguje na njihove prepade i zasjede, jer su četnici izbjegavali pravu borbu.

Pred cijelom divizijom stajao je zadatak da se četnici stalno napadaju. U tom cilju 17. brigada je 26. septembra izvršila marš ka s. Požarnica sa zadatkom da razbije četnike u ovome selu. Četnici su pružili slab otpor i povukli se u pravcu s. Busija⁴⁸² (k. 847).

Stab 3. korpusa NOVJ je 22. 9. 1944. naredio štabu 28. udarne divizije⁴⁸³ da u sadejstvu sa drugim jedinicama 3. korpusa pristupi čišćenju Majevice, Posavine i Semberije od neprijatelja a da po izvršenju tog zadatka posjedne položaje na lijevoj obali r. Drine, na potezu Zvornik—Bijeljina, u ulozi bočnog osiguranja naših snaga u Srbiji. Pokret je bio naređen za 25. septembar u 14 časova opštim pravcem s. Lopare—Bijeljina. Sedamnaesta udarna brigada bila je jedna od tri divizijske kolone i kretala se pravcem Simin Han—Požarnica—s. Sniježnica—G. i D. Pilića—Janja, čisteći od četnika centralni i istočni dio Majevice.

U ovim borbama nije bilo značajnijih rezultata, pošto su grupe četnika bježale, osim što je zaplijenjen jedan magacin soli. U početku su se naše čete pri napadu razvijale u streljačke strojeve, ali, kada se uvidjelo kakvom taktikom se služe četnici, napadi su vršeni u odjeljenskim kolonama.

Sutradan je nastavljen pokret pravcem sela Priboj—Sniježnica—Krstac. Na ovom maršu vođene su sporadične borbe sa tzv. »zelenim kadrom«. Jedinice brigade su se 28. septembra rokirale prema Bogutovom Selu i tu vodile borbe manjeg obima sa istim neprijateljem, dok su dva bataljona vršila osiguranje sa pravca Krstac i Teočak. Na sektoru Krstača uskoro se našla cijela brigada radi čišćenja istočnog dijela Majevice od četnika.

482 Bojne relacije 28. udarne divizije, Arhiv VII, reg. br. 1-2, K. 1125.

483 Zapovijest štaba 3. korpusa od 22.9.1944. štabu 28. udarne divizije, reg. br. 15-1, K. 408.

U međuvremenu od naših obavještajnih organa dobijem su podaci da se u Branjevu nalazi štab Draže Mihailovića sa grupom četnika. S tim u vezi 17. udarna brigada⁴⁸⁴ je dobila zadatak od štaba 28. udarne divizije da ovu četničku grupu uništi. Prvom, 2. i 4. bataljonu je naređeno da razbiju četničke snage u širem rejonu Branjevo, pretresajući temeljito cijeli teren. Treći bataljon je dobio zadatak da osigurava ova dejstva sa pravca s. Ugljevik i Teočak. Brigada je 30. septembra prišla izvršenju zadatka i preko Teočaka spustila se u G. i D. Piliću, ali nije naišla na ozbiljniji otpor četnika niti na Dražinu grupu. Nailazilo se samo na manje četničke grupe, koje su se uz slab otpor povlačile. U toku ovih dejstava iz brigade su ranjena 4 borca.

U Teočaku je došlo do kraćeg sudara jedne grupe zelenog kadra⁴⁸⁵ sa grupom naših boraca. Sukob je prošao bez gubitaka za obje strane.

Krajem septembra glavnina divizije izvela je neuspjao napad na vrlo jako neprijateljsko uporište u s. Koraju. Pored 3 bataljona iz 21. i 3 iz Brodske brigade u napadu su učestvovala i 2 bataljona 17. udarne brigade. Loša organizacija, dosta improvizacije i vrlo nepovoljni vremenski uslovi uzrok su neuspjeha.

484 Zapovijest štaba 17. udarne brigade od 30. 9.1944. potčinjenim jedinicama, Arhiv VII, reg. br. 47-4, K. 1135. Zapovijest štaba 28. udarne divizije od 30. 9.1944. poteinjenim jedinicama, Arhiv VII, reg. br. 25-3, K. 1125.

485 Naziv za neke domobranske jedinice u istočnoj Bosni. Početni oblik organizovanja datira od 1941, kada je Muhamed Hadžiefendić formirao domobransku dobrovoljačku pukovniju. Po varošicama i većim selima bile su locirane satnije a po manjim (nekim) selima vodovi. Narod ih je zvao — Legija. Uglavnom su bili vezani za teritoriju. Oslobođenjem Tuzle oktobra 1943. raspada se ova pukovnija; jedni odlaze u NOV i POJ, drugi kućama ili u druge domobranske jedinice. Kasnije Nešet Topčić formira tzv. »bosanske planince«, čime se nastavlja tradicija Hadžiefendićeve pukovnije, koji su i dalje vezani za svoja mjesta, varošice, sela i zaseoke. Oni su oko svojih kuća, pa su neki od njih čak i sami kupovali lično naoružanje i zato su ih zvali i zeleni kadar. U reorganizaciji OS NDH krajem 1944. bosanski planinci uključeni su u ustaško-domobranske divizije.

SVE BLIŽE DRINI

Beogradski strategijski čvor predstavljao je težište odbrane Balkana. Njegovim likvidiranjem otvarao se put u Panonsku niziju, ka Budimpešti i Beču, i bitno otežavala mogućnost organizovanja stabilnog fronta njemačkih snaga za sprečavanje prodora naših snaga ka sjeverozapadu.

Kada su jedinice 3. ukrajinskog fronta Crvene armije 10. 10. 1944. izbile u rejon V. Plana i uspostavile kontakt sa jedinicama 1. armijske grupe NOVJ, koje su inače već ranije bile usmjerene prema Beogradu, njemačke snage u Srbiji su dovedene u veoma nepovoljan položaj. Jedinice sjeverno od linije Petrovac—Velika Plana—Mladenovac—Obrenovac bile su pod komandom štaba armijske grupe »Felber«, koja je bila potčinjena komandi 2. oklopne armije, dok su one južno od te linije bile potčinjene štabu 34. armijskog korpusa, koji je bio pod komandom Grupe armija »E«. Zato je komandant Jugoistoka, cijeneći izvanredan značaj beogradskog čvora, odlučio organizovati otpor na širem prostoru Beograda i stvoriti uslove Grupi armija »E« da sa juga jačim snagama izvrši prodor ka Beogradu.⁴⁸⁶ Sljedstveno takvom planu armijska grupa »Felber« je imala zadatak da brani prostoriju južno od Beograda, dok se ne spoji sa Grupom armija »E«. Upornom odbranom ove njemačke snage trebalo je da prije spajanja sa Grupom armija »E« stabilizuju front južno od Beograda. Naravno, u tome nisu uspjele, jer je njihov otpor slomljen, pošto je zajedničkim napadima NOVJ i Crvene armije oslobođen Beograd.⁴⁸⁷

U takvoj opštoj i posebnoj situaciji od početka oktobra 1944. odvijaju se i dejstva 28. udarne divizije, odnosno njene 17. udarne brigade kroz istočnu Bosnu, pri prelazu

486 Time se i objašnjavaju vrlo uporne i žilave borbe, vođene 1944. oko Beograda, Završne operacije za oslobodenje Jugoslavije 1944—1945, Beograd, 1957, str. 111.

487 Oslobodilački rat naroda Jugoslavije 1941—1945, II knjiga, Beograd, 1958, str. 311 i 312.

Oktobar 1944. Preko Drine u Srbiju kod Zvornika

preko Drine i u napredovanju ka Beogradu radi učešća u beogradskoj operaciji.⁴⁸⁸

488 Krajem septembra 1944. u sastavu NOVJ bilo je 14 korpusa (50 divizija), veliki broj brigada i partizanskih odreda i Korpus narodne odbrane. Neprijateljeve snage bile su na našem prostoru još uvijek brojne. Samo od njemačkih snaga bilo je 14 kompletnih i 8 nekompletnih divizija i veliki broj raznih pukova i bataljona, ukupno oko 270.000 vojnika; zatim 37 ustaško-domobranskih brigada i drugih manjih jedinica, svega oko 150.000; četnika je bilo oko 60.000, Nedićeve srpske državne straže 17.000, balista oko 15.000, slovenačkih domobrana oko 14.000 i Muslimanske milicije u BiH oko 4.000, dok je Ruski bjelogardejski korpus brojao oko 6.000. Kvislinških snaga bilo je, dakle, ukupno 270.000, a svega svih pripadnika neprijateljskih formacija oko 570.000.

Prvog oktobra 17. udarna brigada maršuje pravcem sela Branjevo—Potok za s. Čengić i zadržava se u zaseocima Tornici, Lučići, Brezovica.⁴⁸⁹ U toku marša kod s. Dubokog Potoka⁴⁹⁰ došlo je do iznenadnog sukoba 4. bataljona sa jednom grupom od oko 40 pripadnika njemačke 13. SS divizije iz uporišta u s. Janji. U kratkotrajnom okršaju neprijatelj je imao 10 poginulih i jedan vojnik mu je zarobljen. Zaplijenjen je 1. brdski top 75 mm, jedan teški minobacač, jedan puškomitraljez i 10 pušaka, kao i jedan automobil-amfibija. Iz bataljona je u ovoj borbi ranjeno sedam boraca.⁴⁹¹

NAPAD NA UPORIŠTE U JANJI

U ovome rejonu brigada se zadržala i 2. oktobra, pripremajući se za predstojeći napad na uporište u s. Janji, odakle je neprijatelj uspješno kontrolisao komunikaciju Bijeljina—Zvornik pa ga je bilo neophodno likvidirati i osloboditi komunikaciju. Uporište je branilo oko 250 Nijemaca i oko 100 zelenokadrovaca.

Zapovijest štaba 17. udarne brigade za napad na uporište u Janji izdata je usmeno. Prvom bataljonu je naredeno da nastupajući komunikacijom od Bijeljine i s. Modrana napadne uporište sa sjeveroistoka, a 2. bataljon da od Zvornika napadne uporište sa juga i jugoistoka; 3. bataljon je trebalo da od s. D. Trnava kontroliše pravce od s. Ugljevika i spriječi neprijateljevu intervenciju sa te strane. Četvrti bataljon bio je u ulozi divizijske rezerve u s. Bjeloševac. Početak napada je određen za 3. 10. 1944. u 03.00 časova.

U prvom jurišu 1. bataljon je razbio neprijatelja na svom pravcu i prisilio ga na povlačenje. Drugi bataljon,

489 Bojne relacije 17. udarne brigade, Arhiv VII, reg. br. 4-64/2, K. 1136.

490 Operativni izvještaj štaba 17. udarne brigade od 1.10.1944. štabu 28. udarne divizije, Arhiv VII, reg. br. 23-2, K. 1124; Obavještenje štaba 28. udarne divizije od 1.10.1944. štabu 11. NOU divizije o razmještanju divizije, Arhiv VII, reg. br. 24-4, K. 1123; Operacijski dnevnik 28. udarne divizije, Arhiv VII, reg. br. 15-9/25, K. 1125.

491 Bojne relacije 28. udarne divizije, Arhiv VII, reg. br. 1-2, K. 1125.

pošto je pregazio r. Janju, ne naišavši na otpor, nije ni otvarao vatru. Međutim, neprijatelj je bio veoma oprezan i povlačio se s ciljem da bi prikupio snage i zauzeo pogodniji položaj za borbu. To mu je omogućilo da izvrši veoma snažan protivnapad i odbaci dio naših snaga. Zato je odlučeno da se za konačno slamanje njegovog otpora upotrijebe i teška oruđa. Međutim, u toku pripreme odlučujućeg udara neprijatelj se, koristeći neke slabosti naših jedinica, uspio izvući iz uporišta i pravcem Orlovo polje—Gutić Ada povući u Bijeljenu. Tako je u ranim prijepodnevnim satima bila oslobođena Janja. Neprijatelju je 20 vojnika poginulo i 13 zarobljeno, a brigadi 1 poginuo i 9 ranjeno. Zaplijenjena su 2 automobila-amfibije, 2 puškomitraljeza, 20 pušaka i mnogo druge opreme i materijala.

Po završenom napadu na s. Janja jedinice brigade su ~ se povukle u mjesta u kojima su se i ranije nalazile, sem 1. bataljona, koji je ostao u s. Johovac. U ovim rejonima brigada se zadržala do 5. 10. 1944, kada je, oko 8 časova neprijatelj sa dvije kolone krenuo ka položajima brigade: jednom od Janje prema s. Johovac a drugom prema s. D. Mahala.⁴⁹² Kolona koja se kretala ka Johovcu dočekana je uspješnom vatrom i odbijena nazad, prema Janji, pri čemu je pretrpio gubitke od 5 poginulih i zaplijenjene su mu 3 puške i 3.000 metaka.⁴⁹³

U SRBIJI

U toku 6/7. oktobra divizijske jedinice su prelazile r. Drinu. Za to vrijeme dva bataljona su kod s. Potoka (k. 165) obezbjeđivala nesmetani prelazak, dok su se druga dva bataljona kretala komunikacijom do Zvornika, gdje se na kraju cijela brigada prebacuje u Srbiju.⁴⁹⁴ Toga časa

492 Bojne relacije 28. udarne divizije, Arhiv VII, reg. br. 1-2, K. 1125.

493 Izvještaj štaba 17. udarne brigade od 5.10.1944. štabu 28. udarne divizije, Arhiv VII, reg. br. 25-2, K. 1124.

494 Još u proljeće i ljeto 1944. Vrhovni štab je koncentrisao u istočnom dijelu Crne Gore Operativnu grupu divizija (2. proleterska, 5. i 17. divizija); u Sandžaku 1. proleterski korpus (1. i 6. proleterska divizija) i u istočnoj Bosni 12. korpus (16. i 36. divizija), Plan je predvidio njihov prodor u Toplicu i zapadnu Srbiju radi pojačanja srpskih snaga pod komandom Glavnog

Oktober 1944. 17. brigada na maršu kod s. Draginac

28. udarna divizija ulazi u sastav 12. korpusa (Vojvodanskog) NOVJ.

Za nešto oko mjesec dana 17. udarna brigada je prešla oko 400 km. U diviziji je tada bilo preko 2.000 bosih i slabo odjevenih, a gotovo jedna trećina od toga broja je u 17. brigadi. Usljed naboja na nogama bilo je dosta boraca izbačeno iz stroja.

štaba Srbije, da bi se preduzela zajednička ofanziva za oslobođenje Srbije i Beograda. Krajem avgusta vrhovni komandant NOVJ stavio je u zadatak ovim snagama da što prije ovladaju grebenom Rudnik—Suvobor—Sokolska planina—Cer i nastave nadiranje kroz zapadnu Srbiju i Šumadiju ka Beogradu. U okviru protivmjera njemačke Vrhovne komande Vrhovna četnička komanda objavila je 1. 9.1944. opštu mobilizaciju i počela hitno prebacivanje značajnih svojih snaga ka čačku da bi sa četnicima iz zapadne Srbije zaustavila prodor 1. i 12. korpusa NOVJ. Svi ti planovi okupatora i kvisinga nisu, međutim, uspjeli, Beogradska operacija, 20. oktobra 1944, Beograd 1964, str. 71 i 72.

U BEOGRADSKOJ OPERACIJI

Brigada se poslije napornih marševa i borbi sa Nijemcima, četnicima Draže Mihailovića, »zelenokadrovcima« i drugim neprijateljskim snagama od dana kada se prebacila u Bosnu, konačno našla u Srbiji da bi bila što bliže Beogradu i sa ostalim jedinicama iz svih krajeva naše zemlje učestvovala u beogradskoj operaciji. Sedmog oktobra

Jesen 1944. Treći bataljon na maršu od Loznice ka Beogradu

završen je prijelaz svih jedinica divizije preko Drine. Jedinice su nastavile P9kret preko Kovijjače—Loznice—Mojkovića,⁴⁹⁵ (8. 10) zatim preko Cvetulja—Crniljeva—Subotice—Koceljeva (9.10) da bi 10. oktobra stigle u rejon Uba.⁴⁹⁶ Iz šireg rejona Uba nastavljen je pokret preko sela

495 Osmog oktobra jedinice 28. udarne divizije izbile su na liniju Draginac—Zavlaka—Cvetulje—Galović, Bojne relacije 28. udarne divizije, Arhiv VII, reg. br. 1-2, K. 1125.

496 Operacijski dnevnik 28. udarne divizije, Arhiv VII, reg. br. 15-14/21, K. 1125.

Konatice i Draževca za Vraniće.⁴⁹⁷ Brigada se našla na prilazima Beogradu. Trinaestog oktobra 1944. dostignuta je linija sela Sremčica—Rušanj.⁴⁹⁸ Sutradan je divizija izbila na liniju Zeleznik—Kneževac. Predveče je bio uspostavljen kontakt sa neprijateljem.⁴⁹⁹

Srpski narod je oduševljeno dočekao borce iz Hrvatske; darovi na svakom koraku, bratski stisak ruku i zagrljaji. Bolji uslovi za odmor, daleko bolja ishrana, sve je to bitno promijenilo raspoloženje boraca i starješina. Umjesto sastanaka u pokretu, sada su bili bolji uslovi za partijsko-politički rad.

Borci 17. udarne brigade i 28. udarne slavonske divizije su 14. 10. 1944, nešto prije 18 sati, pošli u napad na Žarkovo, odnosno u obračun sa neprijateljevim snagama u Beogradu.⁵⁰⁰ Zajedno sa ostalim proslavljenim divizija-

497 Operativni izvještaj štaba 28. udarne divizije od 10.11.1944. štabu 1. proleterskog korpusa o bici za Beograd, Arhiv VII, reg. br. 34-2, K. 1124.

498 Neprijatelj se iz Sremčice povukao bez borbe.

499 Kneževac i Železnik neprijatelj je napustio bez borbe.

500 Beograd i njegovu okolinu branili su 737. puk 117. njemačke divizije, jedan tvrđavski puk, dopunski bataljon 7. SS divizije »Princ Eugen«, 28. landesšicen bataljon, nekoliko policijskih bataljona, jedan tzv. rudarski njemački bataljon iz Kostolca, 38. motorizovani protivavionski artiljerijski puk, nekoliko diviziono artiljerije 2. oklopne armije, oko 2 bataljona tenkova, dijelovi tzv. Srpskog dobrovoljačkog korpusa i Bjelogardejskog zaštitnog korpusa, dijelovi 5. motorizovanog policijskog puka i dva bataljona 750. puka 118. njemačke lovačke divizije. Ukupna snaga ove, pretežno njemačke grupacije, bila je jačine preko 20.000 ljudi, 40 tenkova i oko 170 topova i minobacača. U borbama za Beograd od 17.10.1944. učestvovala su još i 2 pristigla bataljona 750. puka 118. njemačke lovačke divizije. Oko Beograda bila su izrađena dva odbrambena pojasa — spoljašnji i unutrašnji. Unutrašnji je bio više utvrđen, protezao se periferijom grada i oslanjao na uporišta na Čukarici, Banovom Brdu, u Košutnjaku, na Dedinju, Banjičkom Visu, Konjarniku i Velikom Vračaru. Sav grad bio je miniran i podijeljen na niz zasebnih čvorova odbrane. Nijemci su odlučili da uporno brane grad i olakšaju povlačenje njemačke Grupe armija »E« prema Sarajevu. Bili su spremni da zbog toga žrtvuju beogradski garnizon, 40 pješadijskih bataljona, 4 tenkovska bataljona, 12 artiljerijskih diviziono zemaljske i 5 diviziono protivavionske artiljerije. Ni u tome, kao što se kasnije pokazalo, nisu imali uspjeha, Beogradska operacija, 20. oktobra 1944, Beograd, 1964, str. 216 i 217.

ma i brigadama naše NOVJ Slavonci su krenuli u oslobađanje glavnog grada Jugoslavije. Bila je to bitka bratstva i jedinstva za slobodarski herojski Beograd, grad u kome su otpor i borba trajali tri i po godine, u kome su skojevci, i članovi KPJ, omladinke i omladinci i ostali rodoljubi svakodnevno davali neprijatelju do znanja da nisu pokoreni.⁵⁰¹

Toga dana borci i starješine 17. udarne brigade sa pravca Zeleznika napali su neprijatelja u Zarkovu.⁵⁰² Od 14. 10. 1944. beogradska operacija ulazi u završnu fazu. Na liniji Zeleznik—Kneževac nalazile su se 17. i 21. udarna brigada.

Sedamnaesta udarna brigada je sa 5. kozaračkom brigadom 11. divizije pred veče 14. oktobra napala neprijatelja u s. Zarkovo.⁵⁰³ Tokom večeri i noći jedinice brigade

501 Beograd je od najstarijih vremena zbog svoga strategijskog položaja zauzimao značajno mjesto u historiji. Za Beograd su se borili Kelti, Rimljani, Goti, Huni, Sarmati, Avari, Sloveni, Madari, Bugari, Turci i Nijemci. Više puta je bio rušen i uništavan požarima.

502 Proboj spoljnje odbrane Beograda otpočeo je još 13/14.10.1944. Lijevo od 28. udarne divizije napadala je 16. vojvođanska divizija a desno 11. divizija 12. korpusa. U rejonu Zarkova ove divizije su bile zaustavljene jakom vatrom neprijatelja. Pored ovih triju divizija, u sastavu 1. armijske grupe NOVJ u napadu na Beograd učestvovala su još i slijedeće divizije: 1. i 6. proleterska, 5, 21. i 36. divizija, dakle ukupno 8 divizija NOVJ. Sa sovjetske strane učestvovala su ove jedinice Crvene armije: 4. gardijski mehanizovani korpus, 73. gardijska i 236. streljačka divizija, 3 artiljerijske brigade, 16 pukova artiljerije, minobacača i samohodnih oruđa, protivavionska artiljerijska divizija i 3 samostalna protivavionska artiljerijska puka. Napad na Beograd nije vršen po do tada ustaljenoj praksi, da se grad prvo okruži, pa tek onda vode borbe za uništenje posade. Udar je u ovome napadu nanijet na uzanom odsjeku da bi se potom razvio u divergentnim pravcima radi rasijecanja snaga branioaca i njihovog likvidiranja po dijelovima. Nijemci su bili iznenađeni ovakvim načinom dejstva jedinice NOVJ i Crvene armije, Beogradska operacija, 20. oktobra 1944, Beograd, 1964, str. 218. i 219.

503 Beogradska operacija, 20. oktobra 1944, Beograd 1964, str. 231; Operativni izvještaj štaba 28. udarne divizije od 10.11.1944. štabu 1. proleterskog korpusa o bici za Beograd, Arhiv VII, reg. br. 34-2, K. 1124. Operacijski dnevnik 28. udarne divizije, Arhiv VII, reg. br. 15-15/21, K. 1125.

oslobodile su istočni dio sela i zadržale se na liniji Zarkovo—Topčider, dok je 5. kozaračka brigada oslobodila zapadni dio sela, odnosno zaposjela liniju Zarkovo—Banovo Brdo. U noćnoj borbi uspjeh nije proširen. Poslije neuspjelog produženog noćnog napada na ostali dio s. Zarkova jedinice su se povukle na polazne položaje.

Jesen 1944. Četvrti bataljon na maršu od Loznice ka Beogradu

Petnaestog oktobra uz sadejstvo jedinica Crvene armije ponovljen je napad pa je poslije ogorčenih borbi likvidiran u Zarkovu otpor neprijatelja,⁵⁰⁴ koji je imao 42 poginula i 25 zarobljenih. Zaplijenjena su 3 puškomitraljeza i 35 pušaka. Brigada je pretrpjela gubitke od 6 poginulih i 15 ranjenih. Put u grad na ovome pravcu bio je otvoren. Brigada je 16. 10. 1944. na položajima ispod Čukarice, gdje je smijenila jedinice 5. kozaračke brigade 11. divizije i jednu brigadu 6. ličke proleterske divizije. Cijeloga dana

504 Beogradska operacija, 20. oktobar 1944, Beograd, 1964, str. 232.

17. udarna brigada i 1. brigada 6. ličke divizije vode uporne borbe na Čukarici. Potpomognute artiljerijom sa Ade Ciganlije i lijeve obale Save neprijateljske snage na Čukarici, koristeći zgrade od tvrdog materijala, pružaju žestok otpor. Samo u toku ovoga dana u brigadi je 11 boraca poginulo i 19 ranjeno.

Neprijatelj se uporno branio i u prave tvrđave pretvorio fabriku šećera, crkvu, školu i željeznički tunel. Noću 16/17. oktobra 17. udarna brigada vrši tri juriša i zauzima neke zgrade, ali ih neprijatelj protivnapadom uspijeva povratiti. Konačno jedinice 17. udarne brigade su zauzele nekoliko zgrada oko škole i crkve, a 1. brigada 6. ličke divizije je uništila dio neprijateljevih snaga oko crkve i tvornice šećera. Borbe jedinica brigade oko škole na Čukarici bile su izuzetna teške. Sedamnaestog oktobra neprijateljeve snage, podržane tenkovima, prodrle su opet do škole i uspjele su sa tih položaja potisnuti dijelove 17. udarne brigade koji nisu raspolagali sa protivtenkovskim oruđima.

Poslije kratkog predaha i sređivanja izvršen je novi juriš, čiji je rezultat bio ponovno zauzimanje prostora oko škole. Tu je palo 7 boraca brigade i 22 su ranjena. Neprijatelj je, iako opkoljen, bio nevjerovatno uporan. Uostalom, bili su to i učesnici zločina u Kragujevcu, Kraljevu i po drugim mjestima Srbije pa su se, našavši se u mišolovci, borili na život i smrt.

Osamnaestog oktobra na Čukarici se vode i dalje žestoke i uporne borbe.⁵⁰⁵ Neprijatelj čini očajničke napore da se probije iz obruča i spoji sa grupacijom koja je od Smedereva, pokušavala da prodre u Beograd. Pravi njihov cilj bio je da se povežu sa snagama u Beogradu i preko r. Save, ispod Čukarice, prebace na sremsku stranu. Međutim, od oko 20.000 vojnika, koliko je brojala ta grupacija, samo ih je oko 3.000 u tome uspjelo, ne spojivši se sa snagama u Beogradu, dok su ostale jedinice te smederevske grupacije, njih oko 17.000 razbijene, uništene ili zarobljene.

505 Za to vrijeme ostale snage 28. udarne divizije napreduju Sarajevskom i Štrosmajerovom ulicom, prema zgradama ministarstava radi ovladavanja željezničkom stanicom i zgradom Ministarstva saobraćaja.

ne. Neprijateljska grupacija sa Čukarice težila se probiti ka Rakovici, kako bi pomogla njemačkim jedinicama okruženim na Avali.

Jedinice 17. udarne brigade jurišajući sa ostalim jedinicama zauzele su fabriku šećera. Tako je na Čukarici od neprijatelja očišćeno sve osim rejona škole i crkve.⁵⁰⁶ ^Naoružana grupa građana ovoga dijela grada, zajedno sa borcima 17. udarne brigade i 13. gardijske mehanizovane brigade Crvene armije, učestvovala je u borbama za likvidaciju neprijatelja u fabrici šećera.⁵⁰⁷ Osamnaestog oktobra brigada je pretrpjela gubitke od 6 poginulih i 17 ranjenih.

Sutradan je nastavljena borba na Čukarici. Jedinice 17. udarne brigade, zajedno sa snagama Crvene armije, preduzele su energičan prodor prema mostu, odnosno nadvožnjaku. I pored velike upornosti nisu uspjele, jer je neprijatelj iz bunkera sa lijeve obale Save bočnom vatrom onemogućavao nastupanje dijelova brigade i jedinica Crvene armije. Brigada je u ovim borbama imala 4 poginula i 1 ranjenih. Osvanuo je i 20. oktobar.

TITOVA ISTORIJSKA ZAPOVIJEST OD 20.10.1944.

Neprijatelj je pružao otpor još samo na Kalemegdanu, Terazijama, na prostoru užeg rejona Savskog mosta i na Čukarici. Čukarica je bila jako utvrđena i branjena brojnim snagama, a uz to podržavana uspješnom vatrom sa lijeve obale Save.

Toga dana, nekoliko časova prije potpunog oslobodjenja grada, štab 1. proleterskog korpusa naredio je da od 28. udarne divizije položaje na Čukarici preuzmu jedinice 6. proleterske divizije. Dvadeset osmoj udarnoj diviziji naredeno je da odmah krene i zauzme liniju s. Umka—Obrenovac—Skela. Slavonski borci su teška srca napuštali Čukaricu i Beograd, gdje su se 6 dana, od Zeleznika do Čukarice i na Čukarici, danonoćno tukli sa veoma upornim i žilavim neprijateljem.

⁵⁰⁶ Beogradska operacija, 20. oktobar 1944, Beograd, 1964, str. 250.

⁵⁰⁷ Beogradska operacija, 20. oktobar 1944, Beograd, 1964, str. 236.

Tuga ih je obuzela što nisu doživjeli veliko slavlje u slobodnom Beogradu,⁵⁰⁸ što nisu, iako umorni, od neprospavanih noći, promarširali preko Auto-komande, Slavije, Terazija, Kalemegdana, za koje su neki od njih znali samo po pričama, kazivanim za vrijeme zatišja u borbama za Čukaricu. Iako nisu ostali u borbi još kojih desetak sati i vidjeli zastavu pobjede na palati »Albanija«, borci 17. udarne brigade bili su ponosni što su učestvovali u bici za Beograd, i zajedno sa ostalim brigadama naših slavni divizija dobili priznanje, najdraže koje se može dobiti i doživjeti, priznanje kroz zapovijest od 20. 10. 1944. vrhovnog komandanta Narodnooslobodilačke vojske Jugoslavije, maršala Jugoslavije Josipa Broza Tita.

508 Građani Beograda odigrali su značajnu ulogu u uličnim jurišima tih dana, oktobra 1944. Bila je to posljednja etapa njihove borbe u okupiranom gradu. Beograd je tri i po godine bio u ratnom stanju i neprekidno se borio. Od početka NOB Beograd je postao rukovodeći centar borbe protiv okupatora i domaćih izroda. U njemu je CKKPJ, na čelu sa generalnim sekretarom KPJ drugom Josipom Brozom Titom, vršio neposredne pripreme za oružanu borbu. U njemu je donijeta historijska odluka za otpočinjanje oslobodilačke borbe naroda i narodnosti Jugoslavije. Iz njega je Glavni štab NOPOJ od jula do septembra 1941. rukovodio prvim borbenim dejstvima partizanskih odreda. U Beogradu je otpor stalno trajao. Samo u julu i avgustu izvršeno je 50 diverzija i napada na neprijatelja. Dejstvima udarnih grupa rukovodi mjesni komitet KPJ. Beograd je predstavljao značajan' izvor za popunu partizanskih odreda. Od Beogradana je bio formiran samostalni Beogradski bataljon, koji je pod tim imenom 21. decembra 1941. ušao u sastav 1. proleterske brigade. Neprijatelj, obuzet strahom, krvočan i izbezumljen otpočeo je sa strahovitim terorom. Samo do kraja oktobra 1941. strijeljao je 4.750 ljudi. Ali nije mogao nikakvim zvjerstvima zaplašiti hrabre Beogradane. U Beogradu je od avgusta 1941. do kraja jula 1944. radila tajna štamparija CK KPJ. Tako se Beograd borio sve do oktobarskih dana 1944, pa i tada je, kao, na primjer, ona grupa Beogradana, njih 200, na Pašinom Brdu ili ona na Čukarici koje su uzele učešće u jurišima na neprijateljeve snage pokazao svoju veliku ljubav za slobodom, Beogradska operacija 20. oktobar 1944, Beograd 1964, str. 233—236.

U toj istorijskoj zapovijesti,⁵⁰⁹ između ostalog, stoji:

»Ova velika pobjeda nad najvećim neprijateljem naših naroda — njemačkim okupatorom naročito je značajna po tome što su u borbi za oslobođenje junačkog Beograda lili svoju krv sinovi junačke Šumadije, junačke Krajine i ostale Bosne, junačke Crne Gore, sinovi bijelog Zagreba i Hrvatskog zagorja, sinovi kršne Like, Dalmacije, Slavonije, Vojvodine i sinovi Slovenije.

Za vanredno junaštvo i upornost u borbi za oslobođenje Beograda izražavam svoju zahvalnost i priznanje borcima, komandirima, komandantima i političkim komesarima: I divizije, V divizije, VI divizije, XXI divizije, XXVIII divizije, XVI divizije, XXXVI divizije i XI divizije ...«

Ponosom i oduševljenjem bili su obuzeti svi borci za Beograd. Bila je ponosna cijela Slavonija na svoju 28. udarnu diviziju i na njene u borbama slavom ovjenčane 17. udarnu brigadu, 21. udarnu brigadu i Brodsku udarnu brigadu. Zadovoljstvo pobjede, nisu doživjela 34 borca i starješine 17. udarne brigade čija su i ranjena 84 borca u bici za Beograd. Dakle, ukupno izbačenih iz stroja bilo je 118 boraca i starješina.

Borbe na prilazima gradu i u gradu najteže su borbe na borbenom, ratnom putu 17. udarne brigade. Jedinice su u borbu za Beograd stupile poslije dugih i iscrpljujućih marševa, većim dijelom pod borbom kroz Bosnu i Srbiju. Borci i rukovodioci, vični partizanskom načinu ratovanja, našli su se odjednom duže u frontalnim borbama, za koje nisu imali ni iskustva ni sredstava. Bili su naviknuti da smjelim jurišima i iznenada tuku neprijatelja, što je u novonastaloj situaciji imalo za posljedicu više žrtava. Ponoseni veličinom događaja u kojem učestvuju, svjesni da ispisuju najsvjetlije stranice istorije svojih brigada, svoje divizije, Slavonije, Hrvatske a podstaknuti i prisustvom i sadejstvom ostalih proslavljenih brigada NOVJ, borci i starješine 17. udarne brigade i ostalih brigada divizije željeli su da pokažu sve svoje borbene i moralne kvalitete.

Prolivena krv i prije Beograda,⁵¹⁰ u Beogradu i poslije do konačnog oslobođenja naše domovine davala je rezultate. Bila je sve bliža sloboda i nova narodna država, država ravnopravnih naroda i narodnosti, nova Jugoslavija.

509 Beogradska operacija 20. oktobar, 1944, Beograd, 1964, str. 254 i 255.

510 Bojne relacije 28. udarne divizije, Arhiv VII, reg. br. 1-32/2, K. 1125.

POPUNA BORCIMA IZ SRBIJE

Sedamnaesta udarna brigada je na liniji s. Umka—Obrenovac.⁵¹¹ Kako su tih dana dijelovi razbijene neprijateljeve grupacije u rejonu Avale bježali u pravcu Umke i Obrenovca radi prebacivanja preko Save, divizija je dobila zadatak da čisti teren u zahvatu s. Ostružnica—Umka—Obrenovac—Skela i u ispravnom stanju sačuva mostove, skele i ostala prevozna sredstva,⁵¹² da obezbijedi prijelaz 12. korpusu NOVJ u Srem preko Save kod Obrenovca i Skele i eventualni prihvat tih snaga sa onostrane obale. Po izvršenom čišćenju ovog područja od razbijenih neprijateljskih dijelova, 28. udarna divizija je trebalo da bude u ulozi korpusne rezerve.

U borbi koja je vođena 21. 10. 1944. sa dijelovima razbijene neprijateljeve grupacije neprijatelj je pretrpio gubitke od 160 poginulih, dok su iz brigade 2 borca poginula i 6 ih je ranjeno. Na liniji Umka—Obrenovac brigada je ostala i 22. oktobra i vodila manje borbe sa neprijateljem, nanijevši mu gubitke od 10 poginulih. I naredna dva dana brigada je u istom rejonu, hvatajući i zarobljavajući razbijene grupe Nijemaca.

Sa šire prostorije Obrenovca 17. udarna brigada je 24. 10. 1944. prešla u rejon Sapca i tu se odmarala, sređivala i vršila⁵¹³ mobilizaciju do 3. 11. 1944. Posljednjih dana oktobra nastojala je da uhvati vezu sa jedinicama iz Srema radi zajedničkih dejstava u rejonima Sremske i Male Mitrovice.

Tih dana 7 boraca 17. udarne brigade upućeno je u jedinicu koja je obezbjeđivala vrhovnog komandanta NOV i POJ, maršala Jugoslavije Josipa Broza Tita. Bilo je to izuzetno priznanje i čast i za borce i za brigadu.⁵¹⁴

511 Operacijski dnevnik 28. udarne divizije, Arhiv VII, reg. br. 15-19/21, K. 1125. Jedan bataljon ostao je u s. Umci, 2 bataljona u Obrenovcu, a jedan bataljon u s. Zvečka. Bojne relacije 17. udarne brigade, Arhiv VII, reg. br. 4-68/2, K. 1136.

512 Bojne relacije 28. udarne divizije, Arhiv VII, reg. br. 1-33/2, K. 1125.

513 Izvještaj štaba 28. udarne divizije od 27.11.1944. štabu 1. proletarskog korpusa, Arhiv VII, reg. br. 36-2, K. 1124.

514 Naredenje štaba 28. udarne divizije od 1.11.1944, Arhiv VII, reg. br. 13-2, K. 1134.

Po naređenju štaba 1. proleterskog korpusa 3. 11. 1944. izvršen je pokret 28. udarne divizije prema r. Drini. Jedinice su na prostoru od Koviljače do ušća Drine u Savu: u s. Koviljača, Loznica, Lešnica, Badovinci, Crna Bara i Crnobarski Salaši, radi sprečavanja prebacivanja neprijatelja iz Bosne u Srbiju. Jedinice 17. udarne brigade sve do kraja novembra su se nalazile u rejonu od Loznice do Ljubovije.

U drugoj polovini oktobra na terenu Šabac, Koviljača, Loznica, Lešnica i drugim selima vršena je popuna 17. udarne brigade, odnosno mobilizacija. Bilo je to neophodno, jer cijela divizija nije osjetnije popunjavana još od ljeta 1944. Borbe pri forsiranju Save u septembru kod Slavenskog Kobaša, borbe kroz istočnu Bosnu, zatim u Srbiji, učešće u beogradskoj operaciji i borbe oko Obrenovca iscrpljene su i prorijedile jedinice 17. udarne i ostalih brigada divizije. Hiljade boraca iz ovih krajeva tih dana su stupile u 17. udarnu i ostale brigade 28. udarne divizije, kao i u druge divizije NOV i POJ. Samo u 17. brigadu iz okoline i iz Obrenovca, Sapca i Loznice stupilo je oko 1.400 boraca.

Toliko je bio masovan odziv ljudi sa tog područja u naše jedinice da je samo iz nekih familija otišlo u borbu na desetine ljudi, momaka. Tako je npr. iz G. Vranjske u 17. udarnu brigadu stupilo 17 boraca iz familije Stojičević, iz Ribara 11 boraca, Dinovića, iz Jevremovca 9, Petrovića iz Rumske 8, Damjanovića itd.

Bio je to veliki događaj za 17. udarnu brigadu, za cijelu diviziju. Brojno stanje brigade se nekoliko puta povećalo. Sada su stari borci iz Slavonije bili, uglavnom, jezgro vodova, četa i bataljona. U ogromnoj većini u jedinicama su bili novi borci iz Srbije. Istoriju borbenog puta 17. udarne brigade u značajnoj mjeri pišu sada sinovi nepokorene Srbije, i zajedno sa svojim starijim drugovima iz Hrvatske, iz Slavonije, pronose slavu 17. udarne brigade do kraja rata. Gotovo još punih 7 mjeseci nastavili su oni zajednički bitku za slobodu i u toj borbi nesebično davali svoje živote. Mnogi od njih su pokazali divne primjere hrabrosti, odvažnosti i junaštva. Kao i do tada, 17. udarna brigada je i dalje kovačnica bratstva i jedinstva, ljubavi i sloge boraca iz Hrvatske i Srbije.

Popunjene su i 1. proleterska, 6. lička, 11. krajiška i 21. srpska divizija. U 28. udarnu diviziju, odnosno u 17. udarnu brigadu ušlo je i oko 100 boraca Mačvanskog partizanskog odreda sa komandantom odreda Markom Seleničem, koji je u 17. udarnoj brigadi postavljen za komandanta 4. bataljona. Bio je to, u stvari, treći po redu Mačvanski odred. Pošto su jedinice NOV i POJ protjerale neprijateljske snage iz Podrinja, osim iz Šapca i Male Mitrovice, stvoreni su bili uslovi za jačanje Mačvanske čete u Pocerini. Pristupanjem boraca iz Šapca, Mačve i Pocerine ponovno je osnovan Mačvanski partizanski odred. Za komandanta odreda postavljen je Marko Selenić a za političkog komesara Radiša Vuković. Bilo je to početkom oktobra 1944. Kada su jedinice 12. korpusa (Vojvođanskog) napustile to područje radi učešća u beogradskoj operaciji, na terenu Podrinja su ostali Mačvanski i Podrinjski odred.⁵¹⁵

Tih dana uslijed toga što nije bilo ugovorenih znakova sa avijacijom, sovjetski avioni su tukli jedinice 28. udarne divizije, pa je 1 u 17. udarnoj brigadi nekoliko boraca poginulo i ranjeno.

Petog novembra 1944. dijelovi 17. udarne brigade pomjerali su se radi efikasnijeg izviđanja rejona Zvornik. U toku premještanja neprijateljeva artiljerija iz Bosne tukla je jedinice brigade i nanijela im gubitke od 4 poginula i 2 ranjena, a oštećen je i jedan top 75 mm.

Novembar 1944. Komandanti bataljona, Marko Selenić, Đoko Jakovljević i Branko Mišević, Radomir Marković Salko, načelnik štaba brigade i Tomo Raduka obavještajni oficir 28. divizije.. Kleči Blažo Majstorović Šubara, komandant 3. bataljona

515 Dragoslav Parmaković, Mačvanski partizanski odred, str. 1077.

Do 8. 11. 1944. brigada je u starom rejonu raspoređena. Ispitujući rejon M. Zvornika jedna grupa boraca bila je blokirana u tunelu. U njemu je ostala nekoliko dana. Radi deblokade ove grupe, manji dijelovi brigade napadali su neprijatelja u M. Zvorniku. Tek u trećem napadu, kada je neprijatelj u M. Zvorniku bio sabijen u jednu zgradu, uspjela je ova grupa boraca da se povuče. Ova desetina iz I. čete 4. bataljona dva dana i dvije noći neprekidno je odolijevala pokušaju neprijatelja da uđe u tunel i da je uništi. Za hrabro držanje pred daleko nadmoćnijim neprijateljem Naredbom br. 22 štaba 28. udarne divizije⁵¹⁶ od 13. 11. 1944. pohvaljeni su desetar Josip Golub i borci Ivan Dujmović, Luka Stojić, Lazo Grujić, Vlado Katić, Borislav Stojić, Dragoljub Vasić, Tomo Šartik, Vladislav Cirković, Miloš Brkić i Aleksa Marković. Štabu 17. udarne brigade je naređeno da najhrabrije predloži za odlikovanje. Štab divizije je za ovaj podvig desetara Josipa Goluba proizveo u čin vodnika.

Jedinice su neprekidno na položajima. Izviđa se i ispituje r. Drina, da bi se uočila mjesta koja bi, eventualno, neprijatelj mogao iskoristiti za prijelaz. U Kovčijači se nalazio 2. bataljon brigade. Jedne noći oko 100 neprijateljskih vojnika se prebacilo u ranim jutarnjim satima preko Drine u rejon Kovčijače i iznenadili bataljon, koji nije imao odgovarajuće obezbjeđenje.⁵¹⁷ U dvočasovnoj borbi bataljon je odbio napad, ali i skupo platio nebudnost: 20 boraca mu je poginulo i 33 ranjena. Sutradan je neprijatelj ponovo pokušao prijelaz kod Kovčijače, ali je ovog puta odbijen. Poučen teškim iskustvom od prethodne noći, 2. bataljon ovoga puta nije bio iznenađen.

Zbog učestalog uznemiravanja vatrom, uslijed čega je trpio svakodnevne gubitke, neprijatelj je bio prisiljen 11. 11. 1944. da napusti M. Zvornik. Međutim, ni neprijatelj nije bio pasivan. I pored našeg stalnog izviđanja i osmatranja Drine, neprijateljske snage su 13. novembra uspjele preći rijeku kod M. Zvornika, napasti 4. bataljon i prisiliti ga na povlačenje sa položaja u rejonu Batar. Gubici nepri-

516 Arhiv VII, reg. br. 36-7, K. 1134.

517 Operativni izvještaj štaba 17. udarne brigade od 25.11.1944. štabu 28. udarne divizije, Arhiv VII, reg. br. 25-5, K. 1134.

jateija u ovoj borbi: 2 poginula i desetak ranjenih a 4. bataljona 1 poginuo i 6 ranjenih. Sutradan se neprijatelj povukao iz rejonu M. Zvornika.

Drugi bataljon je 15. 11. 1944. bio na maršu za Kobiljaču, gdje je prenoćio i preko s. Radalja produžio za D. Trešnjicu. U tom rejonu posjeo je položaj.⁵¹⁸ Pripadnici bataljona su minirali komunikaciju Ljubovija—M. Zvornik i tako uništili jedan njemački kamion (prevezio njemačke vojnike) i jedan luksuzni automobil. Gubici neprijatelja nisu poznati. Sve do 22. 11. 1944. jedinice brigade ostale su na istim položajima patrolirajući i izviđajući. Jedno je 1. bataljon 18. novembra vodio borbu sa neprijateljem koji je tu došao radi pljačke i uspio ga odbiti prema Ljuboviji. Na drugoj obali Drine neprijatelj se kretao komunikacijom s. Janja—Zvornik—Drinjača, kontrolisao ovaj pravac i vrlo rijetko pokušavao da pređe u Srbiju.

Komandiri četa 2. bataljona: Miodrag Šević, Anton Fadiga, Mitar Regić i Mirko Ružičić

Položaje 17. brigade je 22. 11. 1944. preuzela jedna brigada iz 45. divizije. Jedinice 17. brigade rokirale su se sjevernije, prema Savi. Drugi bataljon izvršio je pokret pravcem Zajača—Loznica—Lešnica—N. Selo—Prnjavor—Badovinci—Crna Bara, i iz Crne Bare osiguravao prelaz na Savi kod Banovog Brda. Jedna četa prešla je Drinu i iz s. Balatun osiguravala prelaz od Bosanske Rače, a jedna prijelaz kod s. Badovinci. Sutradan kombinovana grupa Nijemaca, četnika i zelenokadrovaca uspjela se neopaženo prebaciti preko rijeke kod Šakara i kod Vlaških njiva i napasti 3. bataljon. U dvosatnoj borbi neprijatelj je pretrpio

⁵¹⁸ Izvještaj štaba 2. bataljona od 14.12.1944. štabu 17. udarne brigade, Arhiv VII, reg. br. 48-5, K. 1135.

Badovinci, novembra 1944. Pored bunkera na Drini: Arsenović Miodrag, Pavlović Jovan i Lazarević Miodrag

teške gubitke i povukao se, dok je 3. bataljon imao 3 poginula i 8 ranjenih. Istoga dana oko 50 neprijateljskih vojnika prebacilo se preko Drine u s. Crnu Baru i potisnuli jedan vod brigade, koji se nalazio u selu.

Borbe jačeg intenziteta bile su rjeđe. Manja borbena dejstva bila su česta. Neprijatelj je na Drini do 25. novembra imao gubitke od oko 170 poginulih.

Sedamnaesta udarna brigada 25. 11. 1944. je u selima Badovinci, Crnobarški Salaš, Crna Bara i Klenje⁵¹⁹ i ostala u ovome rejonu do 29. 11. 1944, kada se dio jedinica brigade prebacio preko Drine kod sela Balatun i Badovinci. Drugi i 3. bataljon ostali su u Srbiji da posluže za prihvata u slučaju da 1. i 4. bataljon budu prisiljeni da se povlače nazad, preko Drine.⁵²⁰ Bataljoni koji su prešli u Semberiju imali su zadatak da od četnika očiste naselja uz Drinu.

519 Operacijski dnevnik 28. udarne divizije, Arhiv VII, reg. br. 15-32/21, K. 1125.

520 Neposredno prije prijelaza r. Drine 28. udarna divizija po naredjenju Vrhovnog štaba NOV i POJ ušla je u sastav Južne operativne grupe divizija i u okviru te grupe ostala sve do 1.1. 1945, kada je ušla u sastav novoformirane (od te grupe divizija) 2. armije. Prema bojnim relacijama 28. udarne divizije, Arhiv VII, reg. br. 1-34/2, K. 1125 u Srbiji je s tim zadatkom zadržan, privremeno, samo jedan bataljon 17. udarne brigade.

U toj akciji 17. udarna brigada je uz manji otpor neprijatelja 30. 11. 1944. ušla i u Bijeljину. Neprijateljeve snage tih dana su napustile Bijeljину pa je štab divizije, saznajući za to, odlučio iskoristiti tu situaciju i zaposjesti je našim snagama odnosno osloboditi grad. Ostvarenje ove odluke teklo je dosta uspješno i brzo. Ovaj bataljon prebacio se preko r. Drine i imao je zadatak izbiti do s. Popovi i uveče se sastati sa 4. bataljonom kod s. Popovo Polje i napasti Bijeljину⁵²¹ sa jugoistoka. Četvrti bataljon je trebalo da se prebaci preko Drine kod Crnobarskog Salaša, da tu sačeka mrak i napadne neprijatelja u s. Balatunu, te prodirući dalje uhvati vezu sa 1. bataljonom i napadne Bijeljину sa sjeveroistočne strane.

Prvi bataljon po prijelazu rijeke nije naišao na neprijatelja. Četvrti bataljon, prešavši rijeku oko 15 sati sukobio se kod s. Balatuna sa njemačkom patrolom od oko 15 vojnika koja je dolazila od Sremske Rače. Neprijatelj je imao 6 poginulih. Istoga dana, 29. 11. 1944, oko 17 časova 4. bataljon je vodio borbu sa oko 200 četnika na komunikaciji B. Rača—Bijeljina i kod s. Trnjaci razbio tu grupu odnosno 11 ubio a zarobio 5 četnika. Ujutro, 30. novembra, oko 2 sata, prvo 4. a potom i 1. bataljon ušao je u Bijeljину. Na osnovu takve situacije štab brigade je preko Drine prebacio i 3. bataljon u s. Popovi. Radi obezbjeđenja dijelom snaga su posjednuti položaji kod s. Suljin Han. U ranim jutarnjim satima četnici su pokušali da se probiju u grad, ali su odbijeni. Ujutro oko 8.30 časova i jedna grupa Nijemaca, podržana sa 3 tenka, napala je dijelove 17. udarne brigade, ali je i ona odbijena. Štab brigade preduzima mjere da osigura što širi prostor oko grada. Noću 30. 11/1. 12. 1944. jedinice brigade zauzele su Ciglanu kod Suljinog Hana i protjerale Nijemce, četnike i zelenokadrovce sve do V. Obarske. Sutradan je jača grupacija neprijateljevih snaga odbacila dijelove brigade i povratila ih na stare položaje, u rejon Suljinog Hana.

Poslije trodnevnih borbi sa slabijim neprijateljskim jedinicama kod Bijeljine, Suljinog Hana i Šubara, 3. 12. 1944. neprijatelj (oko 500 vojnika), podržan sa 12 tenko-

521 Bojna relacija 17. udarne brigade, Arhiv VII, reg. br. 4-69/2, K. 1136.

va,⁵²² izvršio je jak napad na brigadu. Nadirući iz više pravaca, nadmoćniji u tehnici, neprijatelj je prisilio snage brigade na povlačenje i uspio se probiti u Bijeljину. Cilj ove akcije neprijatelja bio je da ponovnim zauzimanjem Bijeljine osigura povlačenje i prihvat svojih snaga sa pravca Zvornika.

U ovim borbama, oko Bijeljine, neprijatelj je imao oko 160 poginulih i 15 ranjenih. Jedan tenk je uništen i jedan oštećen. Zaplijenjena su dva teška mitraljeza i dva puškomitraljeza, 16 pušaka i dosta druge opreme i materijala. Iz brigade je u ovim borbama 6 boraca poginulo i 17 ranjeno. U borbama su se istakli mitraljesci: Karlo Struček, Jozo Šarić i Marko Naglav, zatim borac Vlastimir Jeftić i desetar Ivan Kaiman, te komandir 1. voda 2. čete 4. bataljona Stanko Svajger.

Pošto nije mogla da se održi na ovom terenu brigada se prebacila nazad, preko Drine u sela Badovinci i Crnobarski Salaš, i tu ostala sve do 14. 12. 1944, izviđajući prema Drini i radi odmora i sređivanja.

Posljednji dani boravka u ovome kraju iskorišteni su za pripreme za ponovni prijelaz preko Drine. Sedamnaesta udarna brigada, sa 6. istočnobosanskom proleterskom brigadom 17. divizije, prebacila se 15. 12. 1944. ponovo u Semberiju radi čišćenja naselja uz Drinu od neprijatelja, pretežno četnika. Po prebacivanju preko Drine brigada je usiljenim maršem krenula preko sela Dvorovi i M. Obarska ka komunikaciji Bijeljina—Brčko. Prvi bataljon posjeo je položaje od k. 112 do tt 117; lijevo od njega, u rejonu tt 108, na položajima je 4. bataljon a 2. bataljon istočno od s. Glendžić gdje Crveni potok siječe komunikaciju.

Jedna kolona Nijemaca od oko 300 vojnika pokušala je 18. 12. 1944. da se probije iz Bijeljine za Brčko. Prvi bataljon 17. udarne brigade dočekaao je neprijatelja jakom vatrom a potom izvršio juriš i gonio ga skoro do Bijeljine. U tome gonjenju neprijateljeve snage su pretrpjele gubitke od oko 80 poginulih i 15 zarobljenih. Prvi bataljon je u ovoj borbi imao 2 poginula i 5 ranjenih. Zaplijenjena su 3 pav-topa, 6 mitraljeza, 20 pušaka i druge vojne opreme.

522 Operativni izvještaj štaba 17. udarne brigade od 7.12.1944. štabu 28. udarne divizije, Arhiv VII, reg. br. 26-2, K. 1134.

Na ovim položajima jedinice 17. udarne brigade zadržale su se do 20. decembra, kada su ih smijenile jedinice 15. majevičke brigade⁵²³ a brigada se pomjerila na položaje u rejonu Tutnjevaca—Zabrđe radi zatvaranja pravca od neprijateljskog uporišta u s. Koraj. U ovim borbama istakao se 1. bataljon 17. udarne brigade na čelu sa komandantom Brankom Mišćevićem i političkim komesarom Vašom Vitezom, koji je u ovim borbama i poginuo jurišajući na čelu bataljona. Sutradan je 3. bataljon napao slabije neprijateljske snage u s. Koraj i pri tome likvidirao 7 a zarobio 4 neprijateljeva vojnika i oslobodio Koraj. Brigada je na ovome sektoru na položajima od 22. do 29. 12. 1944, izviđa širi rejon s. Čelić, kada je 29. 12. 1944. posjela nove položaje oko sela Suhopolje i Žagona, vezujući se desno za 21. udarnu brigadu a lijevo za 15. majevičku brigadu. Sutradan je jedan bataljon 17. udarne brigade rokirao prema s. Dragaljevu radi kontrole komunikacije Brčko — Bijeljina.⁵²⁴

Decembar 1944. Stojan Miroslavić, Vaso Vitez i Slavko Dobrić

Novu 1945. godinu jedinice brigade dočekale su na sektoru sela Dragajevac, Čadavića, Ljeljenča. Bio je to početak posljednje ratne godine.⁵²⁵ Trebalo je još dosta napora, mada je većio dio naše domovine bio oslobođen, da se istjera i uništi neprijatelj svih boja i oslobodi

523 Bojne relacije 28. udarne divizije, Arhiv VII, reg. br. 1-39/2, K. 1125.

524 Operativni dnevnik 28. udarne divizije, Arhiv VII, reg. br. 15-56/21, K. 1125.

525 Cijela 28. divizija bila je na prostoriji između Bijeljine, Čelića i Kozluka. Ta istočnobosanska sela bila su ekonomski potpuno iscrpljena, ali je narod, iako dosta oskudan u ishrani, pomagao koliko god je mogao svoju vojsku.

i preostali dio naše ratom opustošene i iscrpljene zemlje. Borci 17. udarne brigade i 28. udarne divizije — koja je sa 17, 23, 25. i 45. divizijom bila u sastavu 2. JA, u sjeveroistočnoj Bosni — bili su spremni, uostalom kao i ostale snage naše armije, da svom silinom zadaju neprijatelju posljednje, odlučujuće udare u okviru opštih dejstava NOV i POJ.⁵²⁶

Protekla, 1944. godina bila je bogatija borbenim dejstvima i događajima od 1943. Brigada je, koristeći se iskustvima stečenim u prvoj godini svoga formiranja, postala ubojitija i uspješnije je zadavala udarac neprijatelju. Iako češće popunjavana većim brojem novodošlih boraca, brigada je postigla značajne pobjede, što je bila potvrda da je izrasla u snažnu,iskusnu i sposobnu jedinicu.

Počelo je sa Caglinom a završilo se borbama na komunikaciji Bijeljina—Brčko. U oko 65 borbi brigada je ubila oko 1.615 neprijateljskih vojnika i zarobila ih 130. Pri tome je zaplijenila 7 raznih topova, 41 mitraljez, 3 minobacača i dosta druge opreme. U borbi za slobodu poginulo je oko 325 boraca i starješina brigade.

526 Oslobođenjem velikog dijela naše zemlje u drugoj polovini 1944. i mjerama Nacionalnog komiteta oslobođenja Jugoslavije na toj oslobođenoj teritoriji stvoreni su uslovi da se NOV i POJ reorganizuju, prerastu na viši stepen i preimenuju u Jugoslovensku armiju. Naredbom Vrhovnog štaba od 1. I 1945. obrazovane su tri armije. Prvi proleterski korpus reorganizovan je u 1. armiju, 14. korpus u 2. armiju, a 12. korpus (Vojvodanski) u 3. armiju (kasnije 8. korpus, Dalmatinski, reorganizovan je u 4. armiju). Zaplijenjenim naoružanjem i pomoći primljenom od Sovjetskog Saveza ojačane su i reorganizovane jedinice rodova i službi. Sredinom januara 1945. počele su dejstvovati dve vazduhoplovne divizije, čije je formiranje naredeno 29.12.1944. U SSSR u formiranju je bila jedna tenkovska brigada, koja je na front u Jugoslaviju stigla krajem marta 1945, Oslobođilački rat naroda Jugoslavije, II izdanje, Beograd, 1958, str. 507 i 508.